

2008:1

Vä söder om S:ta Gertrud

Arkeologisk förundersökning, 2007

Jan Kockum

Regionmuseet
Kristianstad
Landsantikvarien i Skåne

Rapport 2008:1

Vä söder om S:ta Gertrud

- Vä 115:1 & 27:18

Arkeologisk förundersökning, 2007

RAÄ 72

Vä socken, 1146

Kristianstads kommun

Skåne län

Jan Kockum

Regionmuseet
Kristianstad
Landsantikvarien i Skåne

Regionmuseet Kristianstad Landsantikvarien i Skåne

Kristianstad
Box 134, Stora Torg
291 22 Kristianstad
Tel 044 – 13 58 00 vx, Fax 044 – 21 49 02

Lund
Box 153, St Larsomr. Byggnad 10
221 00 Lund
Tel 046 – 15 97 80 vx, Fax 046 – 15 80 39

www.regionmuseet.m.se

© 2008 Regionmuseet Kristianstad / Landsantikvarien i Skåne
Rapport 2008:1
ISSN 1651-0933

Omslagsfoto: Befintligt hus inom det berörda området.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle. Dnr 507-99-502.

Vä söder om S:ta Gertrud

Innehåll

Inledning	5
Läge och topografi	5
Historik och fornlämningsmiljö	5
Undersökningsresultat	6
Fyndmaterialet	9
Sammanfattning och antikvarisk syntes	9
Referenser	10
Tekniska och administrativa uppgifter	10
Fyndlista	11

Fig. 1. Vä i Vä socken, Skåne.

Fig. 2. Undersökningsområdet i Vä, strax väster om kyrkan. Schakt 1 – 3 rödmarkerade. Utdrag ur fastighetskartan, bladet 3D 1i.

Inledning

I samband med ett planerat husbygge kommer markingrepp att göras. Då den aktuella fastigheten är belägen inom Väs historiska stadsområde, upptagen som RAÄ 72 i fornlämningsregistret, beslutade länsstyrelsen i Skåne län att en arkeologisk förundersökning skulle företas. Undersökningen genomfördes 071122-071123 av antikvarie Jan Kockum vid Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne.

Läge och topografi

Vä är beläget i nordöstra Skåne, ca 7 km sydväst om Kristianstad. Området runt omkring utgörs av en småkuperad öppen odlingsbygd med inslag av små skogsbackar. Undersökningsområdet ligger i den västra delen av Väs historiska stadsområde, ca 150 meter väster om kyrkan och ca 50 m söder om S:ta Gertruds kapell.

Historik och fornlämningsmiljö

Vä är centralt beläget på den västra delen av Kristianstadslätten, just vid Nävlingeåsens sydöstspets. Orten kan, med svenska mått mätt, uppvisa en unik förhistoria och historia. Vår kunskap om Vä bygger främst på skriftliga källor och på de arkeologiska undersökningar som genomfördes av Berta Stjernquist och Egon Thun, 1945 – 1947 respektive 1962 – 1963.

Platsen kan visa en kontinuitet från 100-talet e Kr fram till våra dagar. För järnålderns del är speciellt romersk järnålder och vikingatid (samt övergången till tidig medeltid) väldokumenterade. Den romerska järnåldern är koncentrerad till Vassalyckan och S:ta Gertruds vång väster om Vä. Det vikingatida/tidigmedeltida Vä täcker i stort sett det historiskt belagda bebyggelseområdet. Kyrkan i Vä uppförs troligen under tidigt 1100-tal och det anses att kungamakten står bakom byggandet. Det är troligt att en kungsgård uppförs i anslutning till kyrkan. Vä doneras till premonstratenserorden ca 1160-1170 och både kyrka och kungsgård kommer att ingå i klosterkomplexet. År 1213 uppges att klostret i Vä har förstörts i en eldsvåda. Efter denna tycks klostret gradvis försvinna, istället flyttar verksamheten till Bäckaskog, där ett nytt kloster uppförs. För Väs del är därnäst följande tid dåligt belagd, men 1231 uppges det vara kungalev, det vill säga åter i kungens ägo. Under loppet av 1200-talet får Vä vissa kungliga privilegier och dessutom omnämnes dess borgare som ”villani” det vill säga stadsbor. Det är först nu man talar om ”staden” Vä.

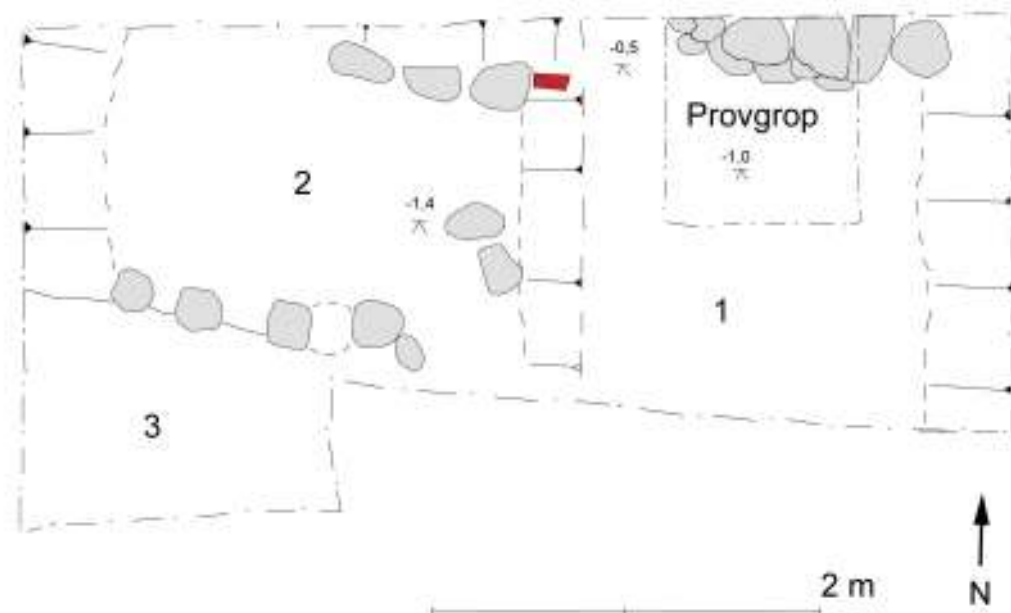

Fig. 3. Schakt 1. I schaktet framkom delar av en källare. Nivåangivelserna är angivna i meter under befintlig marknivå. 1) Mörkebrun humös lerig sand med stort inslag av rivningsmassor, tegel, keramik och djurben. 2) Samma som 1. 3) Naturlig undergrund bestående av sand.

Staden utsattes ideligen för härjningar och detta skulle slutligen bli dess fall. Efter Gustav II Adolfs plundring 1612 återbyggdes staden ej, utan dess privilegier indrogs och borgarna uppmanades att flytta till det nyanlagda Kristianstad. Därmed var Väs status som centralort all och orten fick i fortsättningen samma status som en vanlig bondby (Helgesson 2005).

Undersökningsresultat

Vid undersökningen grävdes tre mindre öst-västligt orienterade schakt placerade i en rad från norr till söder (se fig. 2.). Schakt 1 placerades så nära den norra delen av befintligt hus som möjligt där planerat garage ska förläggas (på fastighetskartan, fig. 2., framgår icke befintlig utbyggnad precis öster om schakt 1). Schakt 2 förlades till platsen för det planerade huset och schakt 3 förlades längre österut på berörd fastighet för att undersöka förutsättningarna för en alternativ placering av huset.

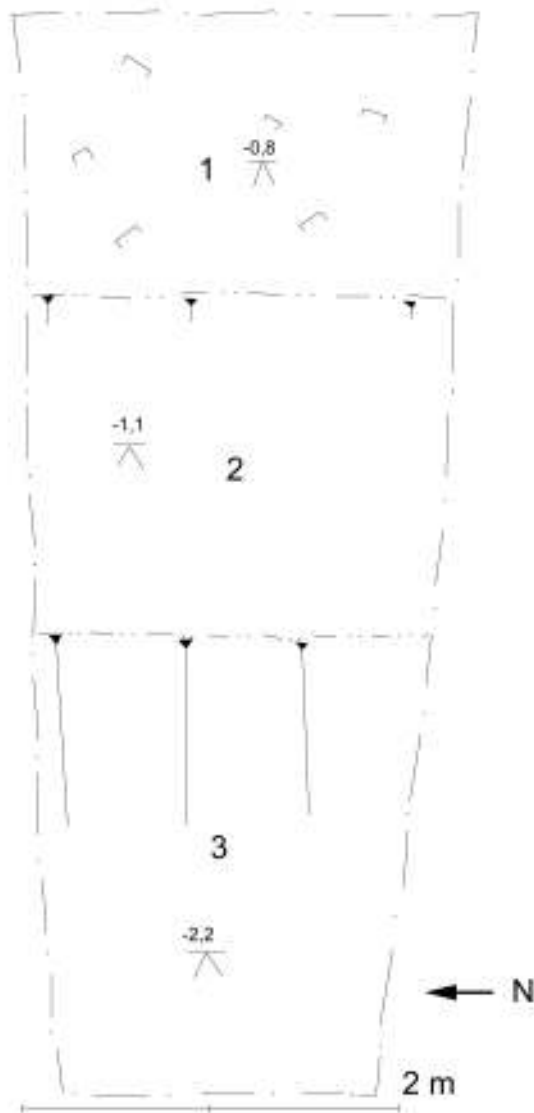

Fig. 4. Schakt 2. 1) Rivningsmassor bestående av brun humös sand med storstenstegel, kol, djurben och yngre rödgods. 2) Brun humös sand med djurben och yngre rödgods. 3) Brun humös sand med stort inslag av djurben, tegel och keramik.

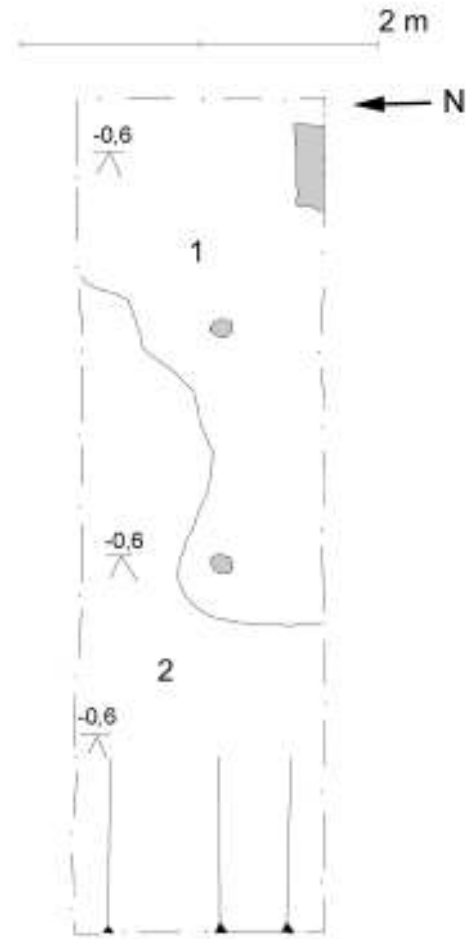

Fig. 5. Schakt 3. 1) Mörk gråbrun sand med inslag av sten och östersjökeramik. 2) Brun sand.

Schakt 1 var ca 5 m långt samt knappt 2 m brett. Direkt under matjorden framkom en mörkbrun humös lerig sand. Vid handrensning påträffades en rad med stenar i schaktets nordöstra hörn. En provruta grävdes vilken visade att stenarna fortsatte neråt. Vid fortsatt grävning visade sig att schaktet hamnat mitt i en stenkonstruktion, med all sannolikhet en källare. Av keramikmaterialet i jordmassorna att döma har källaren fyllts igen under 1500 – 1600-talen, således under sen stadstid. Bland rivningsmassorna märktes även äldre material bl a en munkpanna.

Fig. 6. Salvekruset påträffades i den södra sektionen av schakt 2 och visade sig innehålla ett bronsbeslag eller bronspänne. Krusets höjd är 43 mm.

Schakt 2 var ca 5,5 m långt och ca 2 m brett. Direkt under matjorden påträffades rivningsmassor som genom innehållet bedömdes vara från 1600-talet och framåt. Rivningsmassorna överlagrade ett lager med brun humös sand, innehållande 15 – 1600-tals keramik, som tycktes täcka hela schaktets yta. I den västra delen av schaktet grävdes det ner till ett djup av 2,2 m under befintlig markyta. Samma lager, eller snarare fyllning, fortsatte ner i djupet vilket tyder på en stor nedgrävning, möjligen en brunn.

Schakt 3 var drygt 4 m långt och drygt 1 m brett. Under matjorden påträffades ett lager bestående av mörk gråbrun sand med inslag av sten. I lagret framkom ett flertal skärvor östersjökeramik samt djurben. Keramiken ger lagret en datering till yngre järnålder/tidig medeltid. Lagret vilade på naturlig undergrund bestående av brun sand.

Fyndmaterialet

I schakt 1 och 2 påträffades stora mängder rivningsmassor vilka innehöll en hel del fyndmaterial, framförallt keramik. Av fyndmaterialet tillvaratogs endast ett representativt urval. Keramik och kakel gav en datering av rivningsmassorna till 15–1600-talet. Själva källarkonstruktionen är svårare att datera. Inkilad mellan några av murens fältstenar finns en gul tegelsten och en yngre rödgodsskärva. En sentida lagning eller en ursprunglig del? I källaren förekom även äldre material såsom en medeltida munkpanna (fnr 1). I schakt 2 påträffades ett helt salvekrus (fnr 59) innehållande ett bronsbeslag eller ett bronsspanne (fnr 60), se fig. 6. Slutligen påträffades ett flertal östersjökeramik i schakt 3.

Sammanfattning och antikvarisk syntes

Vid förundersökningen i Vä 115:1 och 27:18 undersöktes och dokumenterades en källare, troligen medeltida och igenfylld under sen stadstid, raseringsmassor från sen stadstid, en trolig brunn, även den igenfylld under 15–1600-talet samt ett kulturlager daterat till yngre järnålder (vikingatid)/tidig medeltid. Historiskt-topografiskt rör vi oss enligt tidigare forskning mitt i det vikingatida–medeltida Vä samt i den östra utkanten av den äldre järnålders bebyggelse som har sitt centrum på Vassalyckan och S:t Gertrudes vång (Thun 1982). Inom fastigheterna har således förundersökningen visat att det finns lämningar som kan belysa orten innan den blev stad samt lämningar som kan belysa sen stadstid. Trots att tidsperioden inte kunde dokumenteras inom det begränsade ytor som schakten gav tillgång till kan det inom fastigheterna även finnas spår av den äldre järnåldersbebyggelsen, vilket öppnar upp för möjligheten att å ena sidan studera förhållandet mellan orten Väs föregångare och det som kom att utvecklas till stad och å andra sidan studera övergången mellan det protourbana och det urbana Vä. Vid en eventuell slutundersökning kommer sannolikt ytorna vara ytters begränsade, vilket ställer stora krav på noggrannhet i dokumentation inför eventuella framtida undersökningar i området.

Kristianstad 2008-01-16

Jan Kockum

Referenser

Helgesson, B. 2005. Vä–Bebyggelse och vallgrav. *Arkeologisk undersökning, 1991*. Rapport/Regionmuseet, Landsantikvarien i Skåne 2005:94. Kristianstad.

Thun, E. 1982. Vä. Järnålder, medeltid. Rapport över arkeologiska undersökningar i Vä 1962–1963. Örebro.

Tekniska och administrativa uppgifter

Socken/socken nr:	Vä/1146
Kommun:	Kristianstad
RAÄ nr:	72
Ekonomisk karta:	3D 1i
Lst dnr:	431-47285-07
Regionmuseet dnr:	K12.20-334-07
Typ av undersökning:	Arkeologisk förundersökning
Fälttid i h:	12 h
Kostnadsansvarig:	Per Lundin
Kostnad exkl. moms:	14 600
Personal:	Jan Kockum
Rapportansvarig:	Jan Kockum
Dokumentationsmaterial:	22 digitalfoton, inmättningsfil RK33407FU

Dokumentationsmaterialet förvaras på Regionmuseet Kristianstad och fyndmaterialet på Lunds universitets historiska museum under Luhm nr 31830.

Fyndlista

Fyndnr	Material	Sakord	Del	Typ	Schakt/anl/ kontext	Vikt i g	Antal/ fragm
1	Tegel	Munkpanna			Sch 1/K2	2400	1
2	Tegel	Tegelsten			Sch 1	<4000	1
3	Keramik	Gryta?	Buk	Yngre rödgods	Sch 1	3	1
4	Keramik	Kakel		Rumpkakel	Sch 1/K2	394	1
5	Keramik	Kakel	Blad	Rumpkakel	Sch 1/K2	59	1
6	Keramik	Gryta	Handtag/fot	Yngre rödgods		143	2
7	Keramik	Gryta	Handtag	Yngre rödgods	Sch 1/K2	153	2
8	Keramik	Gryta	Mynning	Yngre rödgods	Sch 1/K2	36	1
9	Keramik	Gryta	Handtag	Yngre rödgods	Sch 1/K2	90	1
10	Keramik	Gryta	Ben	Yngre rödgods	Sch 1/K2	74	1
11	Keramik	Gryta	Mynning	Yngre rödgods	Sch 1/K2	24	1
12	Keramik	Gryta	Mynning	Yngre rödgods	Sch 1/K2	23	1
13	Keramik	Kanna	Botten/buk	Nästan stengods	Sch 1/K2	34	1
14	Keramik	Fat	Mynning	Yngre rödgods	Sch 1/K1	39	1
15	Keramik	Gryta	Mynning	Yngre rödgods	Sch 1/K1	38	1
16	Keramik	Gryta	Buk	Yngre rödgods	Sch 1/K1	36	5
17	Keramik	Fat	Buk	Yngre rödgods	Sch 1/K1	31	3
18	Keramik	Gryta	Ben	Yngre rödgods	Sch 1/K1	29	1
19	Keramik	Kärl	Buk	Yngre rödgods	Sch 1/K1	19	1
20	Keramik	Gryta	Buk	Yngre rödgods	Sch 1/K1	10	1
21	Slagg	Järnslag			Sch 1/K1	284	2
22	Järn	Hästsko			Sch 1/K1	25	1
23	Järn	Spik			Sch 1/K1	26	2
24	Keramik	Fat	Mynning/ brätte	Yngre rödgods	Sch 1/K1	38	6
25	Keramik	Kanna?	Skuldra	Fajans?	Sch 1/K1	6	1
26	Keramik	Kärl	Buk	Stengods	Sch 1/K1	1	1
27	Keramik	Gryta	Buk	Yngre rödgods	Sch 1/K1	21	2
28	Keramik	Gryta	Mynning	Yngre rödgods	Sch 1/K1	12	1
29	Keramik	Fat	Buk	Yngre rödgods	Sch 1/K1	10	1
30	Keramik	Fat	Mynning	Yngre rödgods	Sch 1/K1	16	1
31	Keramik	Gryta	Buk	Yngre rödgods	Sch 1/K1	10	1
32	Keramik	Gryta	Buk	Yngre rödgods	Sch 1/K1	14	2
33	Keramik	Kärl	Buk	Yngre rödgods	Sch 1/K1	6	1
34	Keramik	Kärl	Buk	Yngre rödgods	Sch 1/K1	3	1

Fyndnr	Material	Sakord	Del	Typ	Schakt/anl/ kontext	Vikt i g	Antal/ fragm
35	Keramik	Kärl	Buk	Yngre rödgods	Sch 1/K1	5	1
36	Keramik	Kärl	Buk	Yngre rödgods	Sch 1/K1	2	1
37	Ben	Djurben			Sch 1/K1	122	10
38	Keramik	Gryta	Handtag	Yngre rödgods	Sch 2	112	1
39	Keramik	Gryta	Ben	Yngre rödgods	Sch 2	86	1
40	Keramik	Gryta	Ben	Yngre rödgods	Sch 2	65	1
41	Keramik	Fat	Mynning/ brätte	Yngre rödgods	Sch 2	50	1
42	Keramik	Fat	Mynning	Yngre rödgods	Sch 2	18	1
43	Keramik	Fat	Brätte	Yngre rödgods	Sch 2	12	1
44	Keramik	Kanna?	Skuldra	Yngre rödgods	Sch 2	10	1
45	Keramik	Fat	Buk	Yngre rödgods	Sch 2	9	1
46	Keramik	Kärl	Buk	Yngre rödgods	Sch 2	10	1
47	Keramik	Fat?	Buk	Yngre rödgods	Sch 2	3	1
48	Glas	Kärl	?		Sch 2	5	1
49	Keramik	Kruka	Skuldra/buk	Östersjökeramik	Sch 3/K1	9	1
50	Keramik	Kruka	Buk	Östersjökeramik	Sch 3/K1	7	1
51	Keramik	Kruka	Skuldra	Östersjökeramik	Sch 3/K1	30	1
52	Keramik	Kruka	Skuldra	Östersjökeramik	Sch 3/K1	12	1
53	Keramik	Kruka	Buk	Östersjökeramik	Sch 3/K1	9	1
54	Keramik	Kruka	Mynning	Östersjökeramik	Sch 3/K1	2	1
55	Keramik	Kruka	Skuldra	Östersjökeramik	Sch 3/K1	8	1
56	Keramik	Kruka	Mynning	Östersjökeramik	Sch 3/K1	8	1
57	Keramik	Kruka	Buk	Östersjökeramik	Sch 3/K1	4	1
58	Keramik	Kruka	Buk?	Östersjökeramik	Sch 3/K1	3	1
59	Keramik	Salvekrus	Hel	Stengods	Sch 2/sektion	26	1
60	Brons	Spänne/beslag			Sch 2/sektion	1	1

Regionmuseets rapportserie 2008

Kulturmiljö

1. Vä söder om S:ta Gertrud, Vä sn, FU, Jan Kockum, 2007

Förkortningar:

AF-antikvarisk förundersökning
AK- antikvarisk kontroll
AU-arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt

FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD-murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning

PJ- projektrapport
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD-byggn-ark-dokumentation

